

***DE QUODAM VITALI MIMO EIUSQUE
BARCINONENSI ADVENTU***

***DE QUODAM VITALI MIMO EIUSQUE
BARCINONENSI ADUENTU***

Esther ARTIGAS*

L'objectiu d'aquest article és resseguir en l'essencial la història de l'epitafi del mim Vital, un text en la transmissió del qual conflueixen, d'una banda, el testimoni epigràfic, recuperat parcialment a començaments del segle XX, i, d'una altra, una doble tradició manuscrita: la dels anomenats *Disticha* o *Dicta Catonis*, a recer dels quals arribarà el mim Vital a Barcelona, i la de la col·lecció manuscrita de *tituli* romans que avui coneixem com a *sylloge Centulensis*. Altrament, de la complexa via de transmissió de l'epigrama, no se'n pot dissociar una trajectòria editorial també llarga i enrevessada, inserta en la tradició feraç on s'originen i s'entrellacen els camins de l'*Anthologia Latina* i dels *Poetae Latini minores*.

Paraules clau: *mimus Vitalis*, *Disticha Catonis*, *sylloge Centulensis*, *Anthologia Latina*, *Poetae Latini minores*.

This article traces the history of the epitaph of the mime Vitalis. The text depends on an epigraphic witness, partially recovered at the beginning of the 20th century, and a twofold manuscript tradition. On the one hand, we have the tradition of the so-called *Disticha* or *Dicta Catonis*, according to which the mime Vitalis arrived in Barcelona. On the other hand, there is the manuscript collection of Roman *tituli* known today as *sylloge Centulensis*. This

* Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona.

Correspondència: Universitat de Barcelona. Facultat de Filologia. Gran Via de les Corts Catalanes, 585. 08007 Barcelona. España.

e-mail: eartigas@ub.edu

article also takes into account the long and complex editorial history of the epitaph, situated at the productive crossroads of the *Anthologia Latina* and the *Poetae Latini minores*.

Keywords: *mimus Vitalis, Disticha Catonis, sylloge Centulensis, Anthologia Latina, Poetae Latini minores.*

No voldria que semblés una desconsideració per part meva, en aquestes pàgines d'homenatge al José Luis Vidal, discórrer sobre la figura d'un mim romà pràcticament desconegut, del qual dona únicament notícia el text autobiogràfic del seu epitafi. Me'n disculpen i alhora m'hi engresquen no sols les raons d'evident homonímia sinó també els mots mateixos amb què se'ns convidà a participar en aquest volum, *sint tibi, Vitalis*, extrets del darrer vers de l'epitafi del mim. Val a dir que, a diferència del que succeeix en moltes de les composicions del gènere, el subjecte de la locució és aquí la 'joia', de conformitat amb la naturalesa del mim Vital i ara, per afegitó, amb l'expressió dels millors auguris de col·legues i amics envers l'homenatjat.

L'objectiu de la meva contribució és resseguir en l'essencial la història d'aquest epigrama a l'empara, fonamentalment, de la filologia real, sense descendir aquí als aspectes crítics que n'afecten la forma o el contingut. Tanmateix, atès que el text és alhora origen i referent del que diré, reproduïxo d'avançada el conjunt dels 13 díctics que componen l'epitafi del mim Vital, d'acord amb el text establert per Riese (487a) en la segona edició de *l'Anthologia Latina*. Per a major comoditat, l'acompanyo així mateix de la traducció catalana que en vaig fer recentment per a *L'escena antiga* (2016: 157).

Quid tibi, Mors, faciam, quae nulli parcere nosti?

Nescis laetitiam, nescis amare iocos.

His ego praevalui toto notissimus orbi,

Hinc mihi larga domus, hinc mihi census erat.

Gaudebam semper. quid enim, si gaudia desint,

5

Hic vagus ac fallax utile mundus habet?

Me viso rabidi subito cecidere furores;

Ridebat summus, me veniente, dolor.

Non licuit quemquam mordacibus urere curis

<i>Nec rerum incerta mobilitate trahi.</i>	10
<i>Vincebat cunctos praesentia nostra timores</i>	
<i>Et mecum felix quaelibet hora fuit.</i>	
<i>Motibus ac dictis, tragica quoque voce placebam</i>	
<i>Exhilarans variis tristia corda modis.</i>	
<i>Fingebam vultus, habitus ac verba loquentum,</i>	15
<i>Vt plures uno crederes ore loqui.</i>	
<i>Ipse etiam, quem nostra oculis geminabat imago,</i>	
<i>Horruit in vultus se magis isse meos.</i>	
<i>O quotiens imitata meo se femina gestu</i>	
<i>Vidit et erubuit totaque mata fuit!</i>	20
<i>Ergo quot in nostro videbantur corpore formae,</i>	
<i>Tot mecum raptas abstulit atra dies.</i>	
<i>Quo vos iam tristi turbatus deprecor ore,</i>	
<i>Qui titulum legitis cum pietate meum:</i>	
<i>‘O quam laetus eras, Vitalis’ dicite maesti,</i>	25
<i>‘Sint tibi, Vitalis, sint tibi laeta modo.’</i>	

«¿Què he de fer amb tu, Mort, que no saps perdonar ningú? Ets incapaç d'apreciar l'alegria, d'apreciar els jocs. En aquestes coses, jo he anat pel davant, conegudíssim al món sencer; d'aquí la casa sumptuosa que tenia, d'aquí la meva fortuna. Tothora gaudia, perquè, si manquen els gaudis, ¿quin sentit té aquest món voluble i fal·laç? En veure'm a mi, s'aplavaven tot d'una les fúries rabioses, i el dolor més intens esclatava a riure en arribar jo. Ningú ja no podia consumir-se en neguits punyents ni ser arrossegat per la variabilitat incerta de les coses. La meva presència vencia els temors tots plegats i qualsevol hora era bona al meu costat. Així la veu fos tràgica, captivava tothom amb els gestos i les paraules, alegrant-los amb melodies diverses els cors afligits.

Figurava les cares, les actituds i els mots de la gent en parlar, de manera que hom creuria que, per boca d'un de sol, eren molts que parlaven. Fins i tot un home, que la meva imatge feia veure doblat, s'esperverà d'allò més pensant que havia anat a parar dins els meus trets. Ah, quantes vegades una dona, en veure's imitada amb els meus gestos, envermellí i s'esbalaí tota ella! És així que, quantes formes vivien en el meu cos, tantes es va endur el negre dia, arrabassades ensems amb mi. Amb el rostre, ara ja trist, commòs us demano que llegiu pietosament el meu epitafi: 'Que n'eres, de joiós, Vital', digueu afligits, 'que t'acompanyi la joia, Vital, que ara t'acompanyi a tu'».

Altrament, i per entrar així en matèria, cal que digui que en la tria del tema m'han assistit també raons de fons. Com revela tot d'una l'edició de Riese ara citada i com de seguida explicaré, la història, tant la interna com l'externa, del mim Vital o, més ben dit, la del seu epitafi, és llarga i enrevessada, entre d'altres coses perquè s'insereix en la tradició feraç on s'originen i s'entrellacen els camins de l'*Anthologia Latina* i dels *Poetae Latini minores* (Socas 2011: 7–44); es tracta d'un àmbit vastíssim d'estudi que ha estat sovint transitat pel José Luis Vidal, bé en els seus treballs particulars de poesia centonària virgiliana, bé en la investigació de grup sobre poesia llatina menor, desenvolupada en el marc dels diversos projectes que ell ha liderat: *Poetae Latini minores* (FFI2013–41056), *Poetae Latini minores II* (FFI2008–01759) i *Scriptores Latini minores* (FFI2013–41056).

Precisament, en el volum d'estudis *Paulo minora. Poesía latina menor y fragmentaria*, resultat d'aquesta tasca investigadora, Coroleu (2011: 1–15) crida l'atenció sobre un moment precís de la labor crítica i filològica dels humanistes que és clau per a fer arrencar la història del mim Vital. Hi ha una tendència comprensible a presentar, i fins i tot a identificar el *codex Salmasianus* amb el nucli essencial del llegat poètic que avui coneixem com a *Anthologia Latina*. Tot i ser-ne, sens dubte, el testimoni més important (Spallone 1982: 1–2), cal dir que un grapat d'anys abans que el manuscrit arribés, el 1609, a mans de Claude Saumaise (Salmasius) i que, al seu torn, ell el donés a conèixer i el cedís a Peter Schrijver, es publicaven a Paris, concretament l'any 1590, els *Epigrammata et Poematia vetera* de Pierre Pithou, de fet, el primer tractament autònom de l'*Antologia llatina* (Kay 2006: 20–21) i on trobem, per primer cop en la tradició impresa, l'epitafi del mim Vital. Sense accés, naturalment, al manuscrit salmasià, Pithou se serví d'altres manuscrits ara subsidiaris com el *codex Thuaneus* (Zurli 2010: 222–224), però, sobretot, va seguir de prop el deixant de les edicions que l'humanisme renaixentista dedicava aleshores a obres anònimes, fragmentàries o, simplement, poc conegudes. Així, per exemple, l'edició de l'*Appendix Vergiliana* d'Escalíger, publicada a Lió el 1573 i destacable per la classificació vagament temàtica del material que recull a partir del *codex Vossianus* (Zurli 2010: 239–44), hauria inspirat Pithou

en l'organització dels seus quatre llibres d'epigrames, el segon dels quals aplega els *Epitaphia et tumula*; hi té el seu lloc, a la pàgina 103, l'epitafi del mim Vital, precedit del de Filotes, un jove sense fortuna, i seguit del corresponent a uns soldats valerosos de les legions cinquena i dinovena (*cf.* CIL II 106).

Ja entrat el segle XVIII, l'ordenació temàtica dels continguts es combina amb d'altres criteris organitzadors, com el del suport emprat, el gènere o l'autor, en l'edició preparada per Pieter Burman el jove, la primera que fa esment explícit en el títol del nom *anthologia*. Començada a publicar a Amsterdam en el 1759, l'*Anthologia veterum Latinorum epigrammatum et poematum*, dedica el quart dels sis llibres que en componen el segon volum, aparegut l'any 1773, als epitafis mètrics, *ex inscriptionibus aliisque monumentis vetustis vel codd. mss. collecta*. El del mim Vital s'inclou, amb el número vint, en el grup dels cinquanta primers, els corresponents als homes, i no presenta variacions rellevants respecte de l'edició de Pithou, ni en el text ni tampoc en l'ordenació.

El 1731, a penes trenta anys abans de l'*Anthologia* de Pieter Burman el jove, el seu oncle, Pieter Burman el gran, havia publicat a Leiden un repertori que, amb el títol de *Poetae Latini minores*, havia de concórrer sempre més —i fins i tot arribar a confondre's— amb l'*Anthologia Latina* mateixa. Com que els dos llibres que componen l'únic volum de l'obra reuneixen un seguit de poetes llatins de segona (o tercera) línia i, a més, de difícil ubicació, l'epitafi del nostre mim i, de fet, cap altre epitafi anònim no hi és recollit. Malgrat això, la col·lecció i, especialment la seqüència *Poetae Latini minores* que la intitula, enceta i impulsa, sempre freqüent a freqüent amb l'*Anthologia*, una segona línia en la tradició del text de la qual escau ara seguir el fil.

Durant tot el que resta del segle XVIII, l'epitafi del mim Vital seguirà sense incorporar-se a la tradició dels *Poetae Latini minores*: no apareix ni en el tom quart de la *Collectio Pisaurensis* de 1766, dedicat als poetes menors, ni tampoc en els deu volums de l'edició revisada i augmentada que duu a terme Johann Christian Wernsdorf a partir de la burmaniana, entre el 1780 i el 1798. De fet, caldrà esperar fins al darrer quart del segle XIX, amb l'aparició de l'obra d'Emil Baehrens, perquè el nostre

text s'arregleri amb els poetes. Què ha canviat, però, perquè, ara sí, l'epitafi s'incorpori a la tradició dels *minores*?

D'una banda, la consideració de l'epitafi en els *Poetae Latini minores* de l'estudiós alemany està relacionada amb l'abast mateix de la recopilació, que ara renuncia, entre d'altres, a alguns textos bucòlics menors, com el llibre X de Columel·la, o també a les inscripcions mètriques, de les quals ja s'ocupa Franz Bücheler en l'edició que prepara dels *Carmina Latina epigraphica*. En contrapartida, Baehrens incorpora en els *Poetae Latini minores* poemes de procedència salmasiana, *membra disiecta syllogae*, presents a l'*Anthologia Latina*, tot ocasionant així la concurrència efectiva d'ambdós reculls. Val a dir que en aquests moments, l'*Anthologia* ja coneix, a més de la revisió de l'edició burmaniana duta a terme per Heinrich Meyer en el 1835, també la primera de les edicions que Alexander Riese ha publicat a Leipzig entre els anys 1869–70.

D'altra banda, Baehrens procedeix en la seva obra a una particular agrupació de tot el repertori poètic *eadem qua olim procedebat specie ordineque*, com a conseqüència importantíssima de la qual, l'epitafi del mim s'inscriu, per primer cop, al final del bloc que componen els dístics sapiencials *in scholarum usum* de Dionisi Cató, els monòstics que li han estat atribuïts i un poema en hexàmetres intítulat *De Musis*, que l'estudiós es decideix a afegir atesa la possibilitat que també aquest fos escrit pel mateix Cató.

La publicació de l'epitafi del mim tot seguit dels anomenats indistintament *Disticha* o *Dicta Catonis* troba la seva raó de ser en el fet que l'un i els altres comparteixen part de la tradició manuscrita. Més encara. Tres dels manuscrits dels segles IX a XI, potser com a conseqüència d'aquesta especial reunió, apunten en l'encapçalament del poema la possibilitat que Cató sigui, de fet, el pare mateix del mim Vital i qui hauria compost presumiblement l'epitafi per al seu fill: així, *Epitaphium filii Cat(h)onis*, en el Reginensis 2078 i el Parisinus 2772, o *Epitaphium Vitalis mimi filii Catonis*, en la *inscriptio* ben descriptiva del Reginensis 1414, que Baehrens accepta sense cap mena d'inconvenient i que roman fins ben entrat el segle XX, en l'edició dels *Dicta Catonis* de Duff (1934).

És clar que Baehrens, tot i conèixer-la, no pren en consideració la primera edició dels *Dístics* de Cató, de Ferdinand Hauthal, apareguda el 1869. Hauthal no només no recull l'epitafi de Vital a continuació dels *Dicta*, sinó que en el prefaci (VII–VIII), després d'editar-ne el text i d'annotar-lo, s'expressa amb contundència a propòsit de l'autoria catoniana i de l'escaiença d'incorporar-lo: *Hoc epitaphium, quod multis vitiis maculatum singulari cura emendavi, in Catonis nostri filium fuisse scriptum, non verisimile puto, cum tota distichorum indoles et natura moribus mimi contradicat, cuius vivida his versibus imago adumbrata est.*

Les conseqüències de l'ambigüitat en les relacions entre el text de Vital i el de Cató són força transcendents per a la trajectòria i el predicament del nostre mim. A mitjan segle XX, Georges Gougenheim (1950: 31–3) situava l'epitafi de Vital en l'època de difusió dels *Dístics*, quan se'ls llegeix, se'ls edita i se'ls cita; a parer seu, fóra versemblant que a la fi del segle VIII o principis del IX un poeta d'ocasió hagués tingut la pensada de posar la seva obra sota un patronatge de certa autoritat, per a compartir així l'èxit de l'obra a l'ombra de la qual s'aixoplugava. Aquesta idea converteix Vital en un mim carolingi, un contemporani de Carlemany o de Lluís el pietós i, ben aviat, en la baula perduda que enllaça la tradició del mim antic amb les peces còmiques i bufonesques ben testimoniades a l'alta edat mitjana (Courtney 2018: 178–9). I és també per aquesta via que el mim Vital viatja a Barcelona.

Al marge de la consideració literària dels *Dicta Catonis*, aquesta col·lecció de sentències morals, que remunta a finals del segle II i començaments del III dC, deu molt en especial la seva anomenada i la seva pervivència a l'àmplia difusió que conegué durant l'Edat Mitjana com a base de l'ensenyament primari. En són prova, com assenyala amb encert Tomás González Rolán (1974: 93–4), les nombroses traduccions que se'n van fer a les diferents llengües del cercle cultural d'occident i, també, el gran nombre de manuscrits posteriors al segle IX que en tresoreja la tradició. A l'amplíssim nombre de manuscrits —més d'un centenar— col·locats per Marcus Boas en l'edició de referència dels *Disticha*, es poden afegir alguns d'altres esmentats per Lisardo Rubio (1984: 20 i 36), tres dels quals es localitzen a Barcelona. Es tracta del *Ripollensis* 106, del segle X, que, a parer de González Rolán, cal

adscriure a la tradició *vetustior* de la *Vulgata* (Ψ^v), i de dos més de la *Vulgata recentissima* (Ψ^{rma}), del segle XIV; un d'ells, el 129, pertany també al fons de Ripoll i es troba, com l'anterior, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, mentre que l'altre, el 569, l'alberga la Biblioteca de Catalunya. Centraré ara l'atenció en aquest darrer, de fet, l'únic que pot ser considerat als efectes de la tradició conjunta del text dels *Dicta* i de l'epitafi del mim Vital, que viu a Barcelona un nou episodi del seu particular periple.

El manuscrit BC 569, provinent de la Biblioteca Dalmaes, consta de 120 folis de paper. L'origen és certament català, tal com ho proven l'ortografia i algunes abreviatures d'influència meridional. També, pel tipus d'escriptura se sap que fou transcrit dins la primera meitat del segle XIV. Quant al contingut, el manuscrit està catalogat com una "Miscel·lània de textos d'autors alto medievals". De primer, conté passatges de la *Crònica* i del *Llibre de les diferències* d'Isidor (1–24), un tractat de còmput atribuït a Beda (24–57) i el *Liber manualis* de Dhuoda (57–88v), que n'és la peça central i bàsica. Segueixen el *De virtutibus et vitiis* d'Alcuí de York (88v–99) i els *Disticha Catonis* (99r–102). El darrer text del manuscrit és un comentari a les *Paràboles de Salomó*, també atribuït d'habitud a Alcuí.

Dic que les pàgines del *Liber manualis* són el bloc clau del manuscrit perquè constitueixen l'única còpia sencera de l'obra que Dhuoda, una dona franca d'origen aristocràtic, esdevinguda comtessa de Barcelona com a conseqüència del seu casament amb Bernat de Septimània, escriu al seu fill Guillem quan el pare del noi decideix d'encomanar-lo en custòdia a Carles II el Calb com a mostra de reconeixement i en un intent de reconciliació amb l'emperador. Arran de la descoberta del manuscrit de Barcelona per André Vernet en el 1957, Pierre Riché (1991: 49–50) va suggerir que, molt probablement, el *Liber manualis* que s'hi conté era la còpia revisada d'un manuscrit antic directament derivat de l'exemplar original rebut per Guillem, una hipòtesi aquesta no gens forassenyada si hom pensa que el noi va arribar a ser comte de Barcelona i va morir en aquesta ciutat. Força més recentment, Cullen J. Chandler (2010) ha ampliat la tesi de Riché i ha posat de manifest que tot el manuscrit, i no solament el llibre de Dhuoda, fou copiat

d'un exemplar carolingi i que, de fet, tots els textos que inclou —i que són els que Dhuoda hauria volgut que el seu fill llegís— formen part d'un programa carolingi d'educació integrat per diferents seccions de coneixements edificants, religiosament i moral.

Per descomptat, la tesi de Chandler inclou els *Disticha Catonis*, que ja sabem que gaudien a l'època d'una extensa difusió: sense anar més lluny, molts dels axiomes i de les exhortacions que contenen els dístics, es troben àmpliament desenvolupats en el mateix *Liber manualis*. Costa admetre, tanmateix, que la idea d'unitat del manuscrit barceloní es pugui fer extensiva a l'epitafi del mim Vital en particular, això si no és que, a recer d'uns *Disticha Catonis* amb els quals no comparteix ni continguts ni doctrina moral, l'epigrama s'escolés en el conjunt tot emparant-se en les pressumptes relacions de parentiu amb Cató i aprofitant el moment de màxima difusió dels dístics morals en l'àmbit de l'escola. Al meu entendre, també en el cas del BC 569, es pot subscriure el que assenyala amb molt d'encert Pasqua Colafrancesco a propòsit d'altres còdexs de la tradició catoniana (2006: 213 n2), en el sentit que el *carmen Vitalis* fos simplement transcrit sense *inscriptio* a continuació del corpus de les sentències; aquesta circumstància, a més de la seva condició de text anepígraf, hauria afavorit, bé la creació d'un lligam artificial amb el recull de Cató, bé l'alternativa de dotar-lo d'un títol que formalitzés aquest lligam.

El manuscrit de Barcelona palesa materialment aquesta explicació. Com es pot apreciar en la figura 1, l'epitafi apareix just després dels dístics, amb l'única separació d'un espai en blanc, que correspon aproximadament a una línia. El detall que mostro ampliat a l'angle superior esquerra de la imatge deixa veure que, a l'alçada de l'espai separador, una segona mà (o potser la mateixa) ha escrit en el marge *explicit epitaphium filii Catonis* i, després, l'anotació ha estat ratllada amb tinta vermella i traslladada mot a mot, també en vermell, a l'interstici existent entre els poemes. Quant a l'evident impropietat de l'anotació, tendeixo a pensar que no es tracta que l'amanuense escrivís *explicit* per *incipit*, ni tampoc que ho fes en un lloc equivocat, sinó més aviat que, en el trasllat de la nota, s'haguessin fos en una sola frase dues refe-

rències diferents: l'una, *explicit*, relativa als dístics precedents, i l'altra, *epitaphium filii Catonis*, d'aplicació al poema de Vital.

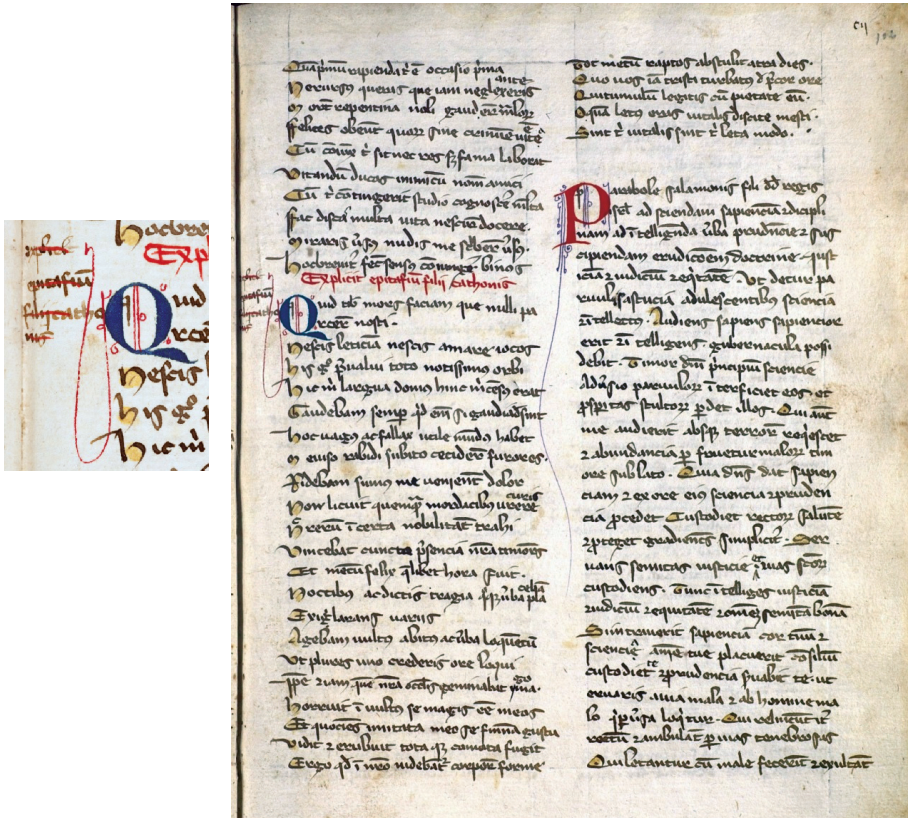

Fig. 1. Reproducció de l'epitafi del mim Vital en el manuscrit 569, Biblioteca de Catalunya, Barcelona. Agraeixo sincerament a l'Anna Gudayol, cap de la secció de manuscrits de la Biblioteca de Catalunya, les facilitats en la consulta i l'obtenció de la reproducció del manuscrit.

Abans que el fil de la tradició dels *Disticha Catonis* i del seu ressò entre els carolingis ens hagi dut a seguir el mim Vital en el seu periple barceloní, havíem deixat la història del text de l'epitafi a les acaballes del segle XIX, quan el text s'incorpora a la col·lecció dels *minores*, confluint així amb el curs de l'*Anthologia Latina*. Convé reprendre-la ara

en aquest punt, a fi d'assistir a un darrer esdeveniment, sens dubte el daltabaix més significatiu i, ara per ara, el definitiu, de tot el relat al voltant de l'epitafi del nostre mim.

Gairebé al mateix temps que els *Disticha* d'Hauthal —sense poder, doncs beneficiar-se'n— i uns anys abans que vegin la llum els *Poetae Latini minores* de Baehrens, Riese publica en dos volums, respectivament els anys 1869 i 1870, la seva primera edició de l'*Anthologia Latina*, sovint menystinguda per la crítica atès que, com l'autor mateix confessa, es va veure superada pocs anys després (1894 el primer volum; 1906, el segon) per una segona edició que encara avui constitueix el treball de referència fonamental i més avinent a judici dels estudiosos. Però en allò que respecta el poema de Vital, el temps que separa les dues edicions de Riese és important, marcat com està pel descobriment d'un nou còdex, el *Corbeiensis* 598, que comportarà una veritable revolució. Naturalment, Riese se'n fa ressò en l'aparat crític de la segona edició, però val a dir que no demostra una consciència efectiva de la vàlua del manuscrit i privilegia encara, pel damunt de les del *Corbeiensis*, lectures i conjectures de menor consideració.

El famós còdex *Corbeiensis* 598, procedent del monestir de Corbie, es conserva avui dia, en part a Paris (BNP lat. 7701) i en part al museu Dubrowsky de Sant Petersburg, on va passar l'any 1791 i d'on prengué l'antiga denominació de *Petropolitanus* (BNR F XIV 1). La part petropolitana del manuscrit conté una antologia poètica d'autors cristians i, en els folis 123r–134v, guarda la importantíssima *sylloge Centulensis*, una col·lecció manuscrita de *tituli* romans, que fou compilada durant el pontificat d'Honorí I (625–638) i que deu el seu nom a l'abadia de *Centulum*, de Saint-Riquier.

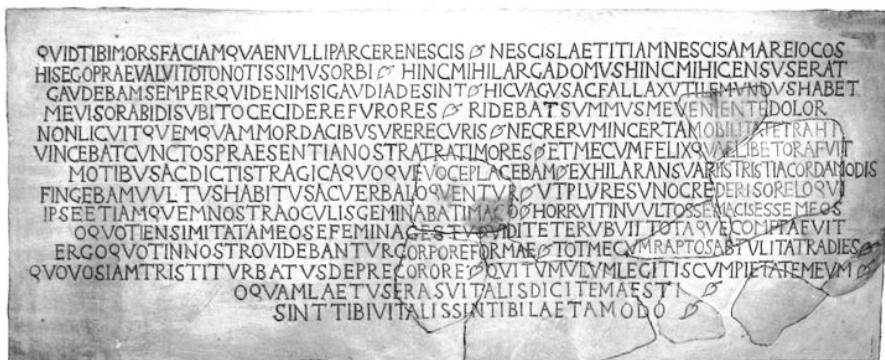
Identificada per Friedrich Leo, l'any 1881, en la seva edició de Venanci Fortunat (XXVI–XXVII), la *sylloge Centulensis* es donà a conèixer el 1888 en edició diplomàtica de Giovanni B. de Rossi (78–94) —en l'interval, com he dit a dalt, entre les edicions primera i segona de l'*Anthologia* de Riese. Dels 68 poemes que la componen, majoritàriament de procedència urbana, l'epitafi del mim és el penúltim. De Rossi en consigna en nota la hipòtesi d'una possible adscripció al cementiri de

San Lorenzo al Verano, atès que, en la *sylloge*, aquest apareix sense solució de continuïtat darrera d'uns altres dos epitafis que s'hi adscriuen sense dificultat (Ferrua 1966: 147). Tanmateix, aviat aquest extrem quedarà bandejat davant la felicitat evidència de nous descobriments, ara arqueològics.

Efectivament, en el decurs de les excavacions dirigides per Paul Styger l'any 1915 a la *Basilica apostolorum* de la Via Appia de Roma, es van descobrir, entre el material de farciment de sota del paviment original, quatre fragments de l'epitafi de Vital —encara no identificats com a tals— que el mateix Styger va donar a conèixer d'immediat (1915: 96 i 1918: 33; dec l'accés als treballs de Styger a les insistents i exitoses perquisicions del Marc Mayer). En els anys successius n'aparegueren nou més, uns al paviment de l'església, altres a l'hipogeu i un parell fixats a la façana de la mateixa església de Sant Sebastià. De tots aquests, sempre segons les notícies d'Antonio Ferrua (1971: 132–133), se n'acabà perdent un de molt petit. L'examen paleogràfic i el tipus de monument que evidenciaven aquestes restes va dur Styger a fer-ne una datació generosa, entre els segles VI i IX.

Al seu torn, sobre la base de les lectures proposades per Styger, el 1927 Ernst Diehl va editar la inscripció, la número 886 de les *Inscriptiones Latinae christianae ueteres*, per bé que la identificació amb l'epitafi de Vital no constarà sinó en l'*addendum* corresponent, redactat *a posteriori* amb la col·laboració d'Hermann Dessau (II, 510). En aquells temps, però, Enrico Josi ja s'havia encarregat de presentar físicament els fragments en el conjunt, tal i com teòricament devien de trobar-se en el marbre original i tal com actualment es poden veure en el museu de la basílica (*fig. 2*).

Gràcies a aquesta composició, es va veure que el poema del nostre mim havia estat inscrit en una gran làpida de marbre, d'aproximadament 80 x 200 cms. i que havia estat disposat, no en les vint i sis línies que correspondrien al nombre de versos, sinó únicament en catorze ratlles, cadascuna de les quals conté un díptic sencer, llevat de l'últim, el de l'epitafi pròpiament dit, que apareix repartit en dues línies finals per tal de subratllar-ne la importància.

Fig. 2. Reconstrucció de l'epitafi de Vital a partir dels fragments epigràfics. Roma, Museu de S. Sebastià. La imatge de l'epitafi procedeix de l'*Epigraphik Datenbank de Clauss-Slaby*. Se'n pot veure la reproducció fotogràfica a Mazzoleni 2002, fig. 28.

Ara per ara, l'aproximació crítica més recent del text de Vital la constitueix l'acuradíssima edició que en va fer Ferrua l'any 1971 per a les *Inscriptiones christianae Urbis Romae* (v, 13655). Tot i que no s'hi proposa una datació expressa, sí que s'apunta clarament a la identificació del mim Vital com a un home integrant de la comunitat cristiana: sembla provat que la inscripció figurava en el paviment de la basílica de Sant Sebastià i, també, que aquesta seria la font de la descripció que un *collector* en va fer per a la *sylloge* de poemes cristians. Al seu torn, Colafrancesco (2006: 215), en el seu exhaustiu article sobre el nostre mim, reforça aquesta tesi i, tot tenint en compte la data de compilació de la *sylloge* —en el papat d'Honorí I, com he dit a dalt— pensa que la làpida amb la inscripció degué estar sencera i visible *in situ* en la primera meitat del s. VII. En el decurs de les darreres investigacions, els termes de la datació s'han anat estretint i actualment es circumscriuen al període del segle V i VI. Aquest és el parer de Paolo Cugusi (2007: 26), en la seva proposta d'incorporació del poema en els *Carmina Latina epigraphica*, o de Filippo Piazzola (2016), en l'entrada corresponent a l'epitafi de Vital en la base de dades epigràfiques de Bari.

Fet i fet, doncs, en allò que respecta l'epitafi del mim Vital, la tradició literària, tants anys fomentada i sostinguda, se situa avui en el

segon pla d'una escena que protagonitzen ara el monument epigràfic de la *Basilica Apostolorum* i la corresponent presència de la inscripció en la *sylloge Centulensis*. Tanmateix, la història ens mostra que, malgrat haver de qüestionar-ne l'adequació i malgrat haver de descartar l'eventualitat que l'epitafi formés part de la compilació original, en realitat, devem als *Disticha Catonis* el recobriment complet del poema de Vital i, al capdavant, l'oportunitat d'identificació dels minsos fragments conservats en suport epigràfic. I els devem, a més, la inopinada transcendència del mim Vital dellà els murs de la basílica i del seu propi temps, talment com una darrera figuració de l'art del mim, d'un darrer cop d'efecte adient a una concepció de vida i a un tarannà conformats en els gaudis i el divertiment.

Sint tibi Vitalis, sint tibi laeta modo!

Bibliografia citada

Edicions

1590: ed. Pierre Pithou, *Epigrammata et Poematia vetera*. Paris.

1731: ed. Pieter Burman (prior), *Poetae Latini minores*, Leiden.

1773: ed. Pieter Burman (secundus), *Anthologia veterum Latinorum epigrammatum et poematum*, II, Amsterdam.

1835: ed. Heinrich Meyer, *Anthologia veterum Latinorum epigrammatum et poematum*, Leipzig.

1869: ed. Ferdinand Hauthal. *Catonis philosophi liber, post Ios. Scaligerum vulgo dictus Dionysii Catonis Disticha de moribus ad filium*. Berlín.

1870¹: ed. Alexander Riese, *Anthologia Latina sive poesis Latinae supplementum*, I, 2, Leipzig.

1882: ed. Emil Baehrens, *Poetae Latini minores*, IV, Leipzig.

1888: ed. Giovanni B. de Rossi. *Inscriptiones christianae urbis Romae septimo saeculo antiquiores* (ICVR) II, Roma.

1906²: ed. Alexander Riese, *Anthologia Latina sive poesis Latinae supplementum*. I, 2, Leipzig.

1927: ed. Ernst Diehl, *Inscriptiones Latinae christianae veteres* (ICLV) II, Berlín.

1934: eds. J. Wight Duff i Arnold M. Duff, *Minor Latin Poets* II, Cambridge Ma.

1952: ed. Marcus Boas, *Disticha Catonis*, Amsterdam.

1971: ed. Antonio Ferrua, en *Inscriptiones christianae urbis Romae. Nova series* (ICVR) V, 13655.

2016: ed. Filippo Piazzola, en *Epigraphic Database Bari. Inscriptions by Christians in Rome (3rd. – 8th. cent. CE)* (EDB) 41406 [http:// www.edb.uniba.it/epigraph/41406](http://www.edb.uniba.it/epigraph/41406) [darrera consulta 30/06/2018]

Clauss – Slaby, *Epigraphik Datenbank* (EDCS) http://db.edcs.eu/epigr/epi_ergebnis.php [darrera consulta 30/06/2018]

Estudis

Auctores Varii (2016): *L'escena antiga*, Adesiara editorial, Martorell.

Booker, Courtney M. (2018): “Hypocrisy, performativity, and the Carolingian pursuit of truth”, *Early Medieval Europe* 26.2, 174–202.

Chandler, Cullen J. (2010): “Barcelona BC 569 and a Carolingian Programme on the Virtues”, *Early Medieval Europe* 18.3, 265–91.

Colafrancesco, Pasqua (2006): “Il mimo Vitale”, en Carlo Santini, Lorianò Zurli i Luca Cardinali (eds.), *Concentus ex dissonis: Scritti in onore di Aldo Setaioli* I, 213–28, Università degli studi di Perugia.

Coroleu, Alejandro (2011): “La poesía latina menor en el Renacimiento”, en José Luis Vidal, José Ignacio García Armendáriz i Adolfo Egea (eds.) *Paulo minora. Estudios de poesía latina menor y fragmentaria* 1–15, Publicacions i Edicions UB, Barcelona.

Cugusi, Paolo (2007): *Per un nuovo corpus dei Carmina Latina epigraphica: materiali e discussioni*, Accademia Nazionale dei Lincei, Roma.

Ferrua, Antonio (1966): “Sopra un carne sepolcrale del Verano”, *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia* 39, 145–152.

González Rolán, Tomás (1974): “La tradición de los *Dicta Catonis* y el Ripollensis 106”, *Habis* 5, 93–106.

Gougenheim, Georges (1950): “Le mime Vitalis”, en *Mélanges d’histoire du théâtre du Moyen Age et de la Renaissance, offerts a Gustave Cohen*, Nizet, Paris.

Kay, Nigel M. (2006): “Introduction”, en *Epigrams from the Anthologia Latina*, Duckworth, Londres.

Mazzoleni, Danilo (2002): *Epigrafi del mondo cristiano antico*, Lateran University Press, Roma.

Riché, Pierre (1991): “Introduction” en *Dhuoda. Manuel pour mon fils*, Éditions du Cerf, Paris.

Rubio, Lisardo (1984): *Catálogo de los manuscritos clásicos latinos existentes en España*, Publicaciones UCM, Madrid.

Socas, Francisco (2011): “Introducción”, en *Antología Latina. Repertorio de poemas extraído de códices y libros impresos*, Gredos, Madrid.

Spallone, Maddalena (1982): “Il Par. Lat. 10318 (Salmasiano): dal manoscritto alto-medievale ad una raccolta enciclopedica tardo-antica”, *Italia Medioevale e Umanistica* 25, 1–71.

Styger, Paul (1915): “Scavi a San Sebastiano, scoperta di una memoria degli Apostoli Pietro e Paolo e del corpo di San Fabiano Papa e martire”, *Römische Quartalschrift* 29, 73–109.

Styger, Paul (1918): “Il monumento apostolico della via Appia”, en *Dissertazioni della pontificia Accademia Romana di Archeologia* 2, 13, 3–112.

Zurli, Lorianò (2010): “La tradizione ms. delle *anthologiae Salmasiana* e *Vossiana* (e il loro stemma)”, *ALRivista* 1, 205–291.